Sysselsättningseffekter av importkonkurrens – några resultat för Sverige

En svensk studie av sysselsättningseffekter av importkonkurrens tycks bekräfta den bild som ges av utländska studier. Den import som faktiskt ersatt inhemsk produktion har inte betytt speciellt mycket för den svenska industrisysselsättningen. Detta hindrar emellertid inte att importkonkurrensen kan ha haft en avgörande betydelse för den svenska sysselsättningsutvecklingen. □

U-landsdebatten har under senare år fått en ny dimension: i allt högre grad uppmärksammas en rad u-länders roll som konkurrenter på världsmarknaden och det "hot" som i-länderna därmed ställs inför. (Se t ex Hamilton [1979].)

Inom ramen för den s k nya ekonomiska världsordningen ställs i-länderna inför krav på öppnare marknader och en aktiv anpassningspolitik för att främja u-landsexporten. Detta står dock i strid med krav på tryggad sysselsättning för berörda inom utsatta branscher.

För ett antal västeuropeiska länder samt USA har studier gjorts beträffande sysselsättningseffekterna av ökad u-landsimport (UNIDO [1978]). Det har därvid visat sig att produktivitetsutvecklingen varit en avsevärt mera betydelsefull faktor än ökade andelar u-landsimport för att förklara förlusterna i arbetstillfällen inom industrin.

Vi ska i denna artikel redovisa resultat från en likartad undersökning av sysselsättningsutvecklingen i Sverige samt diskutera hur resultaten kan tolkas.

Beräkningsmetoden

Vi har försökt beräkna hur sysselsättningen i svensk industri påverkats av förändringar i importandelar, efterfrågan, respektive produktivitet. Beräkningen är utförd för perioden 1963–1975 och dataunderlaget består av s k input-outputtabeller samt sysselsättningsstatistik som erhållits från Statistiska Centralbyrån.[1] I och med att vi använt input-outputtabeller har vi tagit hänsyn till såväl de direkta som de indirekta effekterna av olika förändringar. Som exempel på *direkta* effekter kan nämnas det fall då konsumenterna övergår från att köpa inhemskt producerade skjortor till att köpa importerade. Detta får omedelbara konsekvenser för teko-branschen.

De *indirekta* effekterna består i att de inhemska företag som levererar insatsvaror till teko, också får minskad produktion. I *tabell 1* sammanfattas resultaten av våra beräkningar.

Importandelstermen i *tabell 1* visar hur mycket sysselsättningen i de skilda branscherna skulle ha förändrats om importandelen förändrats som den gjorde mellan 1963 och 1975 men arbetskraftsproduktiviteten, efterfrågemönstret, efterfrågans volym och de tekniska relationerna (input-outputkoefficienterna) varit de som rådde 1975. Produktivitetstermen visar hur sysselsättningen i skilda branscher skulle ha förändrats om arbetskraftsproduktiviteten och input-outputkoefficienterna förändrats som de gjorde 1963–1975 medan övriga faktorer varit oförändrade. Efterfrågetermen slutligen visar hur sysselsättningen branschvis skulle ha förändrats om efterfrågans volym (häri inkluderas exporten) och sammansättning förändrats så som de gjorde 1963–1975 medan övriga variabler varit konstanta.[2] De tre komponenterna summerar till den totala sysselsättningsförändringen i branscherna.

[1] En utförlig presentation av den anvanda metoden och data ges i Bojo [1979].
[2] En ytterligare uppdelning på delkomponenter gors i Bojo [1979].

Tabell 1. Sysselsättningseffekter i miljoner arbetstimmar, 1963–1975

Bransch	(1) Förandringar importandelar	(2) Förandringar produktivitet	(3) Förändringar efterfrågan	(4) Faktisk sysselsättn förandr*	(4) i procent av sysselsättning 1963
Skydd livsm	– 1	– 53	15	– 39	(–30)
Konk livsm	– 1	– 26	18	– 9	(–20)
Dr o tobak	0	– 22	13	– 10	(–41)
Teko	–19	– 217	97	–139	(–57)
Tra	– 4	– 118	95	– 30	(–17)
Massa, papper	– 1	– 112	81	– 32	(–24)
Grafisk	– 2	– 65	47	– 20	(–16)
Gummi	– 5	– 21	22	– 4	(–14)
Kemi	– 2	– 74	94	17	(+22)
Petroleum	1	– 9	5	– 3	(–45)
Jord, sten	– 4	– 86	58	– 32	(–34)
Järn, stål	– 6	– 153	142	– 16	(–12)
Verkst	–29	– 524	551	– 2	(± 0)
Varv	6	– 90	79	– 5	(– 8)
Elektro	– 5	– 168	173	0	(± 0)
Annan tillv ind	– 2	– 19	14	– 7	(–34)
Tot tillv ind	–75	–1 757	1 504	–331	(–16)

* Pga avrundningsfel stämmer inte alltid denna siffra med summan av komponenterna.

Källa: Bojö [1979]

Man bör inte tolka resultaten alltför bokstavligt då det finns mätproblem bl a i samband med de vikter man åsätter de skilda komponenterna. Det intressanta är storleksordningarna och inte de exakta siffrorna.

Sysselsättningseffekterna

Under perioden har 13 branscher av 16 fått vidkännas negativa sysselsättningseffekter pga ökade importandelar. De enda undantagen är varvs-, petroleum- samt dryckes- och tobaksindustrierna (se kolumn 1 i *tabell 1*).

I absoluta tal har sysselsättningen inom verkstadsindustrin, följd av teko, påverkats mest av ökade importandelar. I relation till sysselsättningen 1963 är det gummi-industrin följd av annan tillverkningsindustri och teko som drabbats mest. Den negativa sysselsättningseffekten motsvarar ca 3 000, 1 000 respektive 12 000 årsarbeten inom dessa industrier.[3]

Totalt sett framstår importandelskomponenten som mycket blygsam jämfört med effekten av förändringar i produktivitet och efterfrågan. Relationen är ca 1/23 respektive 1/20. Redan här skall dock noteras att effekterna på produktiviteten av en ökad importkonkurrens inte ingår i importandelskomponenten. Vi återkommer till detta problem.

Produktivitetskomponenten (kolumn 2 i *tabell 1*) visar negativa värden för samtliga branscher, dvs produktivitetshöjningar har bidragit till ett bortfall av arbetstillfällen i alla branscher. Den motsvarar ett bortfall av drygt en miljon årsarbeten inom hela industrin under den aktuella perioden.

I absoluta tal dominerar återigen verkstadsindustrin, följd av teko. Även i relativa termer har produktivitetsökningen inneburit en mycket kraftig sysselsättningseffekt inom verkstadsindustrin, motsvarande nästan hela arbetsstyrkan 1963. För teko är relationen något mindre, men det bör noteras att denna faktor

[3] Genomgående har siffror för genomsnittligt antal arbetade timmar tagits från slutet av perioden, dvs 1975.

är den klart dominerande bakom det totala bortfall av arbetstillfällen som förekommit inom branschen.

Industriproduktionen ökade med ca 63 procent under perioden 1963–1975 (SIND [1978]). Samtliga branscher har positiva värden för den komponent som mäter sysselsättningseffekter av efterfrågans förändring vad gäller volym- och varusammansättning (*tabell 1*, kolumn 3). Speciellt har exportinriktade branscher som verkstads- och elektroindustrin gynnats av dessa förändringar. Exportens andel av total slutlig efterfrågan ökade från 20 procent till 25 procent under perioden. Den privata konsumtionens andel av slutlig efterfrågan sjönk däremot från 53 procent till 46 procent.

Kolumn 4 i *tabell 1* anger den faktiska sysselsättningsförändringen i miljoner arbetstimmar, uttryckt i procent av värdet 1963. Detta är ett mått på den relativa omställningsbörda som de olika branscherna utsatts för.

Det visar sig att den största relativa omställningen drabbat teko där arbetsvolymen har minskat med 57 procent mellan 1963 och 1975. Även petroleumindustrin och dryckes- och tobaksindustrin visar höga värden. Obetydliga förändringar kan noteras för verkstads- och elektroindustrin. Endast en bransch – kemi – visar en positiv sysselsättningsutveckling.

Effekterna av u-landshandel

Vi har sett att den totala importens sysselsättningspåverkan varit relativt blygsam i jämförelse med produktivitetseffekterna. En viss uppfattning om storleksordningen av u-landsimportens sysselsättningspåverkan kan man få genom att se på u-ländernas andel av den totala importen. Denna låg relativt konstant på mellan 9 och 12 procent under perioden (inklusive oljeimport). Efter 1975 kan dock en uppåtgående tendens skönjas. Enligt *tabell 1* har ca 46 000 årsarbeten slagits ut av ökad import. Med vissa förenklingar[4] skulle vi kunna säga att den i stort sett konstanta u-landsandelen bidragit med ca 11 procent eller ca 5 000 årsarbeten.

Med vissa förenklade antaganden[5] kan man också kalkylera en utslagningseffekt för teko-industrin, som är speciellt intressant i det här sammanhanget. U-länderna svarar för ca 1/3 av sysselsättningseffekten under den aktuella perioden, vilket motsvarar ca 3 800 årsarbeten. U-ländernas importandelsökningar tycks vara starkt koncentrerade till just denna bransch.

Även på exportsidan har u-landsandelen av den totala exporten varit relativt konstant under perioden, med viss tendens till uppgång mot slutet: andelen ökade från 10,3 procent 1963 till 10,8 procent 1975. Också här finns en tendens till ökning efter 1975.

Utländska studier har visat att sysselsättningseffekterna av importandelsförändringarna har en ojämn spridning och ofta förstärker regionala skillnader (UNIDO [1978]). Det är ett välkänt faktum att den importträngda tekoindustrin är starkt regionalt koncentrerad i Sverige. Härmed har omställningssvårigheterna blivit koncentrerade till vissa regioner. Huruvida existerande regionala skillnader därmed förstärks är däremot mera ovisst. Norrlandslänen utmärks t ex inte av en hög andel tekoindustri.

Svårtolkade resultat

Dessa resultat med svenska data bekräftar således den bild utländska undersökningar givit. Importen "betyder" inte mycket för sysselsättningsutvecklingen jämfört med produktivitetsutvecklingen och efterfrågeutvecklingen. Detta säger naturligtvis något om storleksordningen av de olika komponenter vi redovisar men det säger mycket litet om orsakssambanden i ekonomin.

[4] Vi antar konstant u-landsandel på 11 procent under perioden samt att arbetskraftsåtgångstalet för den produktion som slås ut av u-landsimport ar lika med genomsnittet for industrin.

[5] Detaljerade data angående u-landsandelar av respektive branschers import finns ej att tillgå. Tekoimporten har approximerats med import av varugrupperna textilfibrer, lader, garn och vavnader, reseffekter, klader och skor. För dessa undergrupper finns namligen data angående u-landsandelar. Vi antar att den produktion som slås ut av u-landsimport har samma arbetskraftsåtgångstal som genomsnittet for branschen.

En möjlig tolkning av det förlopp som givit upphov till dessa resultat är följande[6]: Under loppet av 1960- och 1970-talen har den svenska industrin utsatts för en allt hårdare konkurrens från utländska företag, såväl på utländska marknader som på den svenska hemmamarknaden. Denna konkurrens har i stor utsträckning mötts genom att de svenska företagen på skilda sätt kunnat höja produktiviteten och genom att de minst produktiva företagen slagits ut. De resurser som frigjorts då de minst produktiva företagen slagits ut har kunnat flyttas till mer produktiva sysselsättningar, vilket höjt tillväxten i ekonomin. Således hänger de tre komponenterna, importkonkurrens, produktivitet och tillväxt, ihop.

Varför har då inte den komponent som skulle fånga upp inflytandet från importkonkurrens blivit större i vår (och andras) studier? Sannolikt är två faktorer viktiga som förklaringar. För det första har svensk industri varit förhållandevis framgångsrik när det gäller att höja produktiviteten (såväl genom utslagning som genom produktivitetsökningar i existerande företag), vilket avspeglas både av produktivitetskomponenten och efterfråge- (tillväxt-) komponenten. För det andra är slutåret för vår studie 1975. Efter detta år har det gått väsentligt sämre för svensk industri, vilket möjligtvis till en del beror på att vår förmåga att höja produktiviteten på samma sätt som tidigare har avtagit.

[6] Jfr Carlsson m fl [1979].

Denna tolkning av resultaten har närmast karaktären av en hypotes, även om visst stöd finns (Carlsson m fl [1979]). Diskussionen visar dock att man bör vara försiktig innan man, i likhet med Hamilton [1979], från studier liknande vår drar slutsats om importkonkurrensens betydelse för den inhemska sysselsättningsutvecklingen. Vår studie visar att den import som ersatt inhemsk produktion inte betytt speciellt mycket för den svenska industrisysselsättningen. Det hindrar emellertid inte att importkonkurrensen (och världsmarknadskonkurrensen allmänt) kan ha haft en avgörande betydelse för den svenska sysselsättningsutvecklingen.

Civilekonom *Jan Bojö* och
civilekonom *Pehr Wissén*
Handelshögskolan i Stockholm

Referenser

Bojö, J., [1979], "Perspektiv på sysselsättningseffekter av u-landshandel", 3:e rev upplagan, *stencil*

Carlsson, B., Dahmén, E., Grufman, A., Josefsson, M., Örtegren, J., [1979], "Teknik och samhällsstruktur – 70-talets ekonomiska kris i belysning." IUI, IVA. Stockholm

Dahmén, E., [1979], "Varning för utvecklingsoptimism", *Ekonomisk Debatt*, årg 7, nr 1

Hamilton, C., [1979], "De nya industri-länderna – hot eller löfte?", *Ekonomisk Debatt*, årg 7, nr 3

SIND, [1978], "Industriutvecklingen i Sverige", Statens Industriverk, *Höstrapport 1978*, kap 4, SIND 1978:9. Stockholm

UNIDO, [1978], "The Impact of Trade with Developing Countries on Employment in Developed Countries", *UNIDO Working Papers on Structural Changes*, No. 3, UNIDO/ICIS.85. Wien